

## ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԵՐԱԺԱՏԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՆԸ

(Շար.)

Եւ սակայն այս տեսակէտին լրջօրէն հակառակողներ կան . պ. Մեյիէ, Բոլէժ Եւ Ֆրանսի եւ Լեզուագիտական Բարձր Ուսումնասիրութեանց Վարժարանին ներհուն փրօքէսորը, մեզի դիտել կուտայ թէ բաղդատական քերականութեան մեթոտը չի կրնար կիրարկուիլ երաժշտական լեզուներուն, ինչպէս որ չկիրարկուեցաւ դիցարանութեան կամ տաղաչափութեան . այս վերջին երկու պարագաներուն մէջ կատարուած փորձերը անյաջող արդիւնք չունեցան իրօք . եւ չէին կրնար ուրիշ արդիւնք ունենալ . Եթէ կայ բաղդատական քերականութիւն մը, կը գրէ Ա. Մեյիէ, պատճառն այն է որ ամէն ժողովրդական լեզու փակ սխտեմ մը կը կազմէ, բոլորովին անփոփոխ, զոր պէտք է ընդունիլ այնպէս ինչպէս որ է եւ որ ամբողջութեամբ կը փոխանցուի թէ՛ այն տղոց որոնք խօսիլ նոր կը սորվին եւ թէ՛ այն ժողովուրդներուն որ լեզու կը փոխեն . ամէն կամայականութիւն, ամէն անհատական քմայք վտարուած են անկից . կամ գէթ վտարուած են ձայնագիտութեան (phonétique) եւ ձեւարանութեան (morphologie) . եւ ասոր համար է որ բաղդատական քերականութիւնը էականապէս կը հիմնուի քերականական զուգահիշականաց զիտողութեան վրայ . եւ թէ լեզուներու տոնմանցութիւնը հաստատուած կը նկատուի այն ատեն միայն երբ երկու քերականական սխտեմներու հիմնական նոյնութիւնը հաստատուած է՝ այդ լեզուներուն պատմութեան նախորդ մէկ շրջանին մէջ . Դիցարանութեան ու տաղաչափութեան պէս, երաժշտութիւնն ալ չի ներկայացներ հաստատուն կորիզ մը, ու եւ է քմայքի չենթարկուող եւ միանգամայն—այդ է կարեւորը—բոլորովին պատահական . Դիպականական բան մըն է որ անձնական քերանունները ըլլան — mi, — si, — ti, (εἰ, εἶ, εἶσι, εἶσι, εἶσι) եւ շատ լաւ կարելի է ըմբռնել որ անոնք ըլլային օրինակի համար — ni, — pi, — di, կամ թէ — mi երբ որդ գէմքի համար գործածուէր եւ — ti ա-

ռաջին դէմքի . եթէ, ինչպէս սանսքրիթն ու յունարէնը, երկու լեզուներ — mi, — si, — ti գործածեն միեւնոյն իմաստով, ատի դիպականական չէ եւ տոնմանութիւն կ'ապացուցանէ . Չեմ կարծեր որ երաժշտութիւնը կարենայ իր ու եւ է մէկ մասին մէջ մարդկային կամքին ներգործութենէն բոլորովին զերծ պատահական հանգամանքներու այսպիսի սխտեմ մը ներկայացնել . ասոր, եւ ասոր միայն է որ բաղդատական քերականութիւնը կը պարտի իր գոյութիւն ունենալը, այնպէս ինչպէս գոյութիւն ունի այսօր Միւնչեւ որ հակառակը որոշապէս չապացուցուի, պիտի տարակուսիմ որ ձայնականութիւնն եւ կշիռութիւնը ունենան բաւական այլազանութիւն, բաւական հաստատունութիւն՝ այսպիսի ապացուցութիւն մը կարելի դարձնելու համար :

Այս տարկութիւնները հմուտ լեզուագէտին գրչին տակ մեծ արժէք մը կը ստանան անով մանաւանդ որ Ա. Մեյիէ ոչ միայն քերականագէտ է, այլ եւ պատուական երաժշտագէտ մը . Բայց այս ապացուցութեան մէջ զոր յիշատակեցինք վերեւ, ակնյայտնի տկարութիւն մը կայ . Մեյիէ իրաւամբ կ'ըսէ թէ « ամէն ժողովրդական լեզու փակ սխտեմ մըն է » . Բայց պէտք է որ փոխադարձաբար ապացուցանէր թէ ամէն « ժողովրդական » երաժշտութիւն փակ սխտեմ մը չէ . Եւ այդ է ահա որ հմուտ փրօքէսորը չէ ապացուցած եւ իբրեւ ընդունուած բան մը նկատած է . Իր սխալը յառաջ կուգայ անշուշտ գեղարուեստական դրժներու երաժշտական հասկացողութիւնը եւ ժողովրդական ներշնչմանց հասկացողութիւնը չփոխած ըլլալն . Այո՛, արդարեւ, առաջին պարագային մէջ, երաժշտութիւնը չի ներկայացներ եւ չի կրնար ներկայացնել քմայքէ զերծ հաստատուն կորիզ մը, քանի որ քմայքը գեղարուեստական գործին իսկութիւնը կը կազմէ . Բայց ժողովրդական երգին մէջ մենք խորապէս համոզուած ենք որ իրերբ տարբեր են . Հոն, փակ սխտեմ մը կայ . Հոն, կայ այդ ամէն քմայքէ զերծ հաստատուն կորիզը, որ կարելի կը դարձնի բաղդատական ու գիտական ուսումնասիրութիւնը . Ինչպէս կ'ըլլայ որ հին շրջանի մը մէջ, լատինական, բիւզանդական եւ հայկական եկեղեցիներու ժամերգութիւնը ներկայացուցած ըլլայ բան մը որուն գրեթէ վստահ ենք, շատ չնչոտ ած յարաձայնական



(diatonique) նկարագիր մը : Կրնանք զուգակշիռել այդ երեք եկեղեցիներուն եղբին կերպաւորական սխառմը, եւ երեքին ալ մէջ պիտի գտնենք միեւնոյն յարաձայնութեան կանխաշակումը, Արարներու, Պարսկներու եւ Մոնկոլներու երաժշտական քաղաքակրթութեանց քով, որոնց ճշմարիտ է որ հին ձեւը լաւ ծանօթ է, բայց որոնք այժմ էլ մշակեն ինչպէս անշուշտ ատենով ալ կ'ընէին, կիսաձայնութիւնը (chromatisme) եւ ներդաշնակական (enharmonique) սեպը : Պ. Մեյնէ կ'ուզէ դարձեալ որ երկու լեզուներու որոնց տոնամակցութիւնը պէտք է ապացուցանել՝ հասարակաց եղող հիմնակաղմը (substratum) պատահական ըլլայ : Արդ, քրիստոնէական եկեղեցիներու ժամերչական մեղեդիները, բաց ի քանի մը հազուադէպ բացառութիւններէ, այդ եկեղեցիներէն խրաքանչիւրին յատուկ են : Առաջին դարերուն՝ քրիստոնէութիւն տարածողները իրաւ է թէ կը քանդէին մահամեքձ հեթանոսութեան կուռքերը եւ կենսունակ ու որոշ խորհրդանշանները, բայց քրիստոնէութիւնը զեռ նոր ընդգրկած ժողովուրդներուն թոյլ կուտային պահպանել իրենց աւանդութիւնները, պայմանով որ նոր հաւատքին հակառակ քնութիւն մը չունենային, — իրենց լեզուն եւ իրենց երգերը : Յաճախ եկեղեցական բնագիրը կը պատշաճեցնէին ժողովրդական խաղերուն, ceintionisationի գրութիւնն է այդ : Արեւմուտքի եւ Արեւելքի այդ ալիւ ալի եկեղեցիներուն ժամերգութեանը մէջ, ունինք ուրեմն թերեւս քանի մը գրէն մտած մեղեդիներ, բայց անհունապէս աւելի ստուար խորք մը բնիկ եւ ազգային մեղեդիներու :

Արդ եթէ լատինական, յունական եւ հայկական երկիրներու մէջ ինքնաբերաբար բողբոջած այդ երգերը յարակցութեան գրեշմը կը կրեն հասարակագէտ, չե՞նք կրնաք ասկից հետեւ ցնել թէ յարակցութիւնը Լատինաց, Բիզանդաւորաց եւ Հայոց երաժշտական մտածելու ձեւին համաձայն է՝ ատանց ինչպէս միեւնոյն պիտի լսէր ծանրօրէն, ատոր մէջ օղեղերու ուղեղային ձեւակազմութեան համեմատութեամբ անոնց օւնեցած երաժշտական կարօցութեանց օրէնքին : մէկ ազգացոյցը սեպ է ելլու : Յարաձայնութեան գործածութիւնը այդ ժողովուրդներուն մէջ բոլորովին պատահական է : Արդ, ասի օրինաւոր նիւթ մը չէ՝

երաժշտական լեզուներու բաղդատական քերականութեան գլուխք մը համար :

Միայն թէ երաժշտութիւնը զեռ շատ նորահաս է իրեն գիտութիւն, եւ պարտաւոր ենք ամենամեծ խոհեմութեամբ վարուիլ Բաղդատական քերականութիւնը կրնայ պատմական շրջանէն աւելի հետուն բարձրանալ, բաղդատական երաժշտութիւնը մեր կարծիքով պարտաւոր է պատմական հողի վրայ մնալ միշտ, եւ հոս ալ գործը դիւրին չէ :

Որոշած ենք ուրեմն բոլորովին մէկդի թողուլ, առ այժմ, ցեղի եւ ծագման մեծ խնդիրները, եւ բաղդատական մեթոտը ծանօթ երաժշտական քաղաքակրթութիւններու կիրարկել՝ անծանօթ երաժշտական քաղաքակրթութեան մը հասնելու համար : Ընդ ինչպէս որ բանասէրներու եւ լեզուագէտներու քով որոնք բաղդատական քերականութեամբ կը զբաղին ընդհանուր տեսակէտով մը, մասնաւորապէս կը ստեղծուին, — բռնանաղէտներն՝ օրինակի համար՝ բունական լեզուներու ընդհանուր նկարագիրներուն մէջ ստորին շատիններէն հեքքերը կը փնտեն, — այնպէս ալ ի նկատի ունենալով միայն քրիստոնէութեան առաջին դարերը, մենք նպատակ ունինք ալիւ ալ քրիստոնէական եկեղեցիներու ժամերգութեան հասարակաց եղող գծերը քննելով նախնական եկեղեցւոյն երգին վրայ քանի մը որոշ ծանօթութիւններ վերագտնել : Արդէն եկեղեցական պաշտամունքի ուսումնասիրութեանց մէջ ընդունուած սկզբունք մըն է որ երբ սովորութիւն մը ոյուն առաքելական կամ անիջապէս յետ — առ սքեկական ծագումը քննադիրներու միջոցով ուղղակի նպաստեցուած չէ, նկատելով միայն որ այդ սովորութիւնը կը գտնուի քրիստոնէական բոլոր հասարակութեանց մէջ, անոր կ'ընծայեն այն նոյն հեղինակութիւնը որ կ'ընծայեն առաքելներու ձեռքով հանտառածներուն, սովորութեան մը տիեղերականութիւնը համարժէք է անոր առաքելականութեան ապացոյցին :

Բայց, այսպէս սահմանափակուած ըլլալով հանդերձ, խուսաբեցուիլը այդ հոգը չառնընդարձակ է, եւ այնտեղ ներկայացայտը հարցերը բաղնաթիւ ու կնճռոտ են : Սակից դատէ՝ այդ հետազոտութեանց մէջ ալ մեթոտը որուն պէտք է հետեւիլ, չառն քրիստոնէութեան կ'ընծայու խոհեմութիւն կը պահանջէ չգ — լա — դան :

Այդ պատճառով, մոխսանակ՝ ճանչնալ քանա-



